

Бородіца Світлана Василівна,
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри української та зарубіжної літератур
і методик їх навчання
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

МЕМУАРИ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ЖИТТЄПISУ ПИСЬМЕННИКА (НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ УЛАСА САМЧУКА)

Творча індивідуальність митця багатогранна, тому завжди цікава. Чільне місце під час її вивчення посідає мемуаристика й епістолярій. Саме така сув'язь життєвих віх письменника з осмисленням ним суспільно-політичних і культурних подій дає можливість реципієнтові аналітично обсервувати філософські, соціальні, естетичні й етико-моральні погляди автора, відкриваючи завісу його творчої лабораторії й особистого життя.

Розквіт літератури non fiction має низку причин: історичні (переломна доба, переписування історії та ін.), внутрішньо літературні (пошук нових форм у літературі, засвоєння досягнень західноєвропейських письменників). Про це писав Улас Самчук у книзі спогадів «На білому коні» (1965): «Ніяких дат, ніяких конкретних, інтимніших зарисовок, нічого особистого. Цим ми відрізняємося від європейців взагалі, які люблять біографії, які їх мають і з яких часто роблять добрий вжиток для свого інтелектуального розвитку. Ми ж не маємо біографій взагалі. Інколи не знаємо про людей абсолютно нічого... Що ми знаємо про особисте життя Петлюри, Винниченка, Донцова, Маланюка? Нічого. Рішуче нічого. На нашій мові це зветься «особистою скромністю», я ж схильний це звати культурним примітивізмом. Коли читаємо Андре Моруа про Байрона, – знаємо його до подробиць, коли ж хочемо подати кілька дат про Олеся, сперечаємося, де і коли він народився. Ситуація обурлива!» [1, с. 20].

Відтак мемуаристика як літературний жанр перебуває в постійному русі та розвитку. Це засвідчують кращі документально-художні зразки – мемуари Ю. Андруховича, В. Винниченка, І. Дзюби, А. Дімарова, О. Довженка, В. Дрозда, І. Жиленко, Р. Іваничука, О. Назарука, Ю. Смолича, Ю. Шевельова та ін.

Сьогодні існує нагальна потреба дослідити документальну доміную та особистісний чинник, що лежать в основі діалектики суб'єктивного й об'єктивного в українській мемуарній прозі, котру сучасні методисти пропонують активно залучати в середніх чи вищих навчальних закладах під час опрацювання монографічних тем про життєвий і творчий шлях письменника. Пріоритетним тут є не фактографічний аспект, а психологічний чи естетичний.

У цілісному вивченні біографії і творчості митця, безперечно, особлива увага до його спогадів як «специфічного мемуарного “потоків свідомості”» з рельєфними і неповторними «окремими кадрами з кінофільму пам'яті» [3, с. 165]. Так, спогадова діалогія «На білому коні» та «На коні вороному» Уласа Самчука – унікальні документи початку ХХ століття – дозволяють студентам повному поглянути на вже відоме, заглибитися в історико-літературні проблеми тогочасної доби, активізувавши уяву та мислення. Найважливіше те, що мемуари сприяють проникненню у найпотаємніші закутки образу Автора: «...першою моєю справжньою лектурою було “На заході без змін” Еріха-Марії Ремарка, яке зірвало тоді цілу бурю захоплення або протесту. Потім я читав Ептона Сінклера, Драйзера, Велса, Келлермана. З філософських речей вперше прочитав в оригіналі “Рефлексії історії” Якова Бурггардта» [1, с. 35–36]; відтворити культурно-мистецьку, духовну, ідеологічну атмосферу чи розкрити контекст політичних, суспільних, інтелектуальних, моральних явищ, умотивувавши той чи той вибір митця, його особисті прихильності, суб'єктивні переживання, власні переконання. Наприклад, Євген Маланюк був для нього «поетом-воїном з титулом інженера, з твердим стилосом і стилетом. На тлі нашої безпідметної літературної буденщини Маланюк вичував і розумів нашу історично зумовлену проблематику, був утаємничений в її підземні течії і був вражливим сейсмографом її поворотів і змін. Кожна зустріч з цим потужним співмайстром нашої модерної духовності була для мене хвилююче привабливою» [1, с. 7], а Богдан Лепкий – «професор, поет, письменник, вчений, посол, промовець. Аристократ виглядом і душею. Останній могікан людей цього роду культури, стилю і форми» [1, с. 9]. Спогади Уласа Самчука відверто і щиро розкривають

пильному читачеві особливості внутрішнього буття творчої особистості, трагічний підтекст історичних подій, незалежні судження про важливі життєві моменти, бо мемуари передусім – це художнє відтворення пережитого і побаченого, а в Уласа Самчука ще й оздоблені асоціативністю, ретроспекціями, фрагментарною нарацією.

Авторське бачення – індивідуальне й неповторне, але завжди націєцентричне, бо виходить за межі приватної площини. Улас Самчук порушував важливі національні питання, як-от громадянської відповідальності митця перед Батьківщиною. Його моральний імператив – вистояти під натиском невблаганної долі, не втратити людську гідність перед сучасниками і нащадками.

Таким чином, мемуарна творчість письменника репрезентує його світоглядні, моральні, ментальні домінанти, генетичний зв'язок з українською нацією навіть поза межами рідної землі, що ставить літературний доробок Уласа Самчука на п'єдестальну позицію у справі розбудови Української держави, її культури загалом і письменства зокрема.

ЛІТЕРАТУРА

1. Самчук У. На білому коні: спогади. Львів: Літопис Червоної калини, 1999. 268 с.
2. Самчук У. На коні вороному: спогади. Львів: Літопис Червоної калини, 2000. 279 с.
3. Царик Л. Творча біографія Уласа Самчука як чинник формування життєвого досвіду і соціокультурного становлення студентів та школярів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство*. Вип. 52 / за ред. проф. М.П. Ткачука. Тернопіль: ТНПУ, 2020. С. 156–168.